

Att bygga en fredskultur

Likheter mellan konflikter på lokal och global nivå

Föredrag av Karin Utas Carlsson för Lärare för Fred, Göteborg, 090928.

Det var den australiensiske forskaren och f.d. diplomaten, John W Burton som genom sina böcker och *Human Needs Theory* visade mig på de stora likheterna mellan konflikter på mikro- (lokal) och makro- (global) nivå. Det avgörande är sättet att tänka. Vi bär det med oss hela tiden som ett förhållningssätt. När man upptäcker hur stora likheterna är mellan personliga konflikter och konflikter mellan grupper av olika storlek, ser man nya möjligheter att verka för en bättre värld. Det går att skapa en fredskultur omkring sig! Man får kraft, *empowerment!*

Vad betyder fredskultur? FN:s generalförsamling har proklamerat det innevarande decenniet som ”Det internationella årtiondet för en freds- och ickevåldskultur för världens barn”. Det handlar om att bygga en värld där barnen kan leva nu och i framtiden. Icke-våld, fred... Skapa en värld där människor och naturen skadas så litet som möjligt, en värld där alla får möjlighet att leva på ett människovärdigt sätt.

När man utgår ifrån *grundläggande mänskliga behov* (som är universella, även om medlen att tillfredsställa dem kan variera), blir det lätt att förstå. Alla måste ha en chans att försörja sig eller blir försörjda (barn, sjuka, handikappade). Det finns också immateriella, psykosociala, behov att tillfredsställa: behov av god självkänsla (självrespekt)/ identitet; kärlek/vänskap; tillhörighet i gruppen; säkerhet/trygghet; förståelse/delaktighet; mening etc. Ser man lite närmare på dessa behov, märker man att de gäller såväl individer enskilt som i grupp, även större grupper ss invånare i hela länder eller etniska grupper. Konflikter växer p.g.a. rädsla att dessa behov inte ska tillfredsställas.

En av Burtons huvudteser är att människornas anpassningsförmåga har en gräns. När grundläggande behov hotas (tillräckligt mycket och länge) tillgriper människan våld – om hon inte ser någon annan utväg. För att skapa fred behöver människors grundläggande behov tillgodoses. Målet är ett samhälle där människor inte är förtryckta och hotade. Människans behov behöver tillgodoses i så stor utsträckning som möjligt.

Burton talade om två sätt att tänka, att det behövs ett paradigmskifte. De här sätten finns idag parallellt. Det Burton kallade B-alternativet, och jag benämner ”Det nya, framväxande paradigmet” finner vi ofta bland människor på lokal nivå – när de inte har trappat upp konflikten för långt. En del griper till hot och vedergällning (”ger igen”) redan tidigt i en konflikt (”maktparadigmet”). Andra väntar och försöker konstruktivt lösa problemet eller åtminstone förebygga upptrappning. I globala sammanhang ser man ännu oftast att Burtons alternativ A, d.v.s. ”maktparadigmet” behärskar tänkandet och handlandet.”Kriget mot terrorismen” är ett utmärkt exempel på hur våld föder våld. Innehavet av kärnvapen och stora militära styrkor visar på tilltro till våld och avskräckning genom hot om våld.

I *maktparadigmet* ser man konflikter som något negativt. Man talar t ex om konfliktförebyggande, och menar egentligen våldsförebyggande, och våld ser man i stor utsträckning som fysiskt våld, i sin förlängning krig. I *det nya paradigmet* ser man konflikter som något som alltid måste finnas för liv och för utveckling. Det är hur man *hanterar* konflikter som avgör om resultatet blir negativt eller positivt.

I maktparadigmet tänker man i strukturer och institutioner medan man i det nya paradigmet ser till individers grundläggande behov. Grupper består av individer och även om grupp-påverkan har sina egna lagar och är av stor betydelse, så handlar det ändå om gruppens individers behov.

I maktparadigmet ser man mikro- och makronivåerna som helt skilda, medan man i det nya paradigmet ser att de har mycket gemensamt. Det senare är en följd av att man ser till individer och deras tankar, känslor och behov i stället för till system. Att tänka i system behövs, enligt min mening, också – för att inte skapa förtryckande system, men det måste kopplas ihop med individernas behov, som aldrig får glömmas. Strukturer kan förändras. Det sker genom att människors tänkande och beteende förändras. Känslor och värderingar ligger också i vågskålen. De kan påverkas genom tankar och erfarenheter.

I maktparadigmet försöker man få makt *över* den andra, som kan ses som motståndare. I det nya paradigmet använder man makt *till* att lösa problem så att alla blir så nöjda som möjligt. I maktparadigmet lägger man ultimatum och är inte rädd för att hamna i maktkamper, något man undviker i det nya paradigmet, där man ser till allas behov och inte vill att någon ska tappa ansiktet.

Upptrappning av konflikter har mycket gemensamt antingen man befinner sig på makro- (t ex mellan länder) eller mikronivån: personliga angrepp eller hot, vidgning av konfliktområdet, samarbete och kommunikation upphör, fiendebilder, öppen fientlighet, polarisering. När man ser likheterna får man ökad kraft till förändring. Arbetar jag för en fredskultur, d.v.s. mot våld (fysiskt och psykiskt) där jag är, påverkar jag också makrostrukturer, genom att *människor* utgör dessa makrostrukturer. Lär jag mig t ex tänka i olika perspektiv på mikronivån har jag det med mig på makronivån. Lär jag mig alternativ till att trappa upp konflikter med mina närmaste kan jag göra det också i större grupper. Lär sig blivande ledare konstruktiv konflikthantering kommer de att ha tänkandet med sig även i globala sammanhang där de kommer att verka.

I maktparadigmet anser man att problemet ligger i *människans natur* (krig är en följd av människans natur) och i brist på resurser och fel i strukturer. Tänker man att människan *måste* föra krig blir man maktlös. Det leder till passivitet. I det nya paradigmet ser man att det handlar om otillfredsställda mänskliga behov. Vid brist på materiella resurser finns den en begränsad kaka att fördela, men när det gäller de immateriella, alltså de psykosociala, behoven *kan kakan bli större*: ju mer jag ser till människors behov av känsla av eget värde eller delaktighet eller tillhörighet, desto mer får jag tillbaka. Ett prosocialt beteende leder till ett prosocialt beteende, ett antisocialt leder till flera negativa handlingar. Likaväl som våld föder våld föder icke-våld icke-våld, vänskap vänskap etc. Det gäller lokalt och globalt. Möjligheten att vid konfliktlösning nå fram till att båda/alla parter blir nöjda, eller relativt nöjda, ligger ofta just häri att de psykosociala behoven intar en väsentlig plats i många konflikter.

I maktparadigmet ses den andra parten som motståndare medan man i det nya paradigmet tänker att den andra parten och jag/vi har *ett gemensamt problem* som vi tillsammans måste lösa. *Vi skiljer på sak/beteende och person. Vi fördömer inte människor eller grupper. Vi ser också att ansvaret är alla parter, medan man i maktparadigmet tänker att det är den andras ansvar. Där tillåter man också att kontakten mellan parterna bryts. Man tillåter och utnyttjar avskräckning, hot och tvång, medan man i det nya paradigmet ser att detta trappar upp konflikten och inte är effektivt p.g.a. att grund-*

läggande behov hotas. Man bygger i stället tillit. Burton har gjort en stor insats genom att påvisa att *avskräckningspolitiken* inte stämmer överens med människans grundläggande behov, som hon försvarar på det sätt hon kan, även med våld när hon tror det behövs – något som makthavare ofta tyvärr inte insett - ännu.

I det nya paradigmet lägger man fokus på *underliggande intressen och behov* och fastnar inte i positioner, det parterna först säger att de vill ha (man frågar sig varför vill de ha detta?). Man ser till att *alla* parter behov tillfredsställs så långt som möjligt för att få en hållbar, varaktig lösning. I maktparadigmet tänker man på egna fördelar och försöker vinna så mycket som möjligt för egen del, ofta med konsekvens att den andra är missnöjd och även efter ett avtal försöker bryta det vid första bästa tillfälle.

Metoderna för konflikthantering i maktparadigmet är domstolsutslag, skiljedom, medling, förhandling, och medlaren får använda makt att tvinga parterna. I det nya paradigmet arbetar medlaren opartiskt och underlättar för parterna att arbeta konstruktivt. Parterna lägger förslagen. Medlaren använder ej makt att tvinga parterna.

Jag nämnde tidigare att jag ser stora likheter mellan konflikter på mikro- och makronivåerna. Det gäller orsaker och upptrappning men också – som en följd av det – *nedtrappning och lösning*. När man *analyserar* situationen och problemet ser man på vad det är för något som kan ha bidragit till att situationen har uppkommit – hellre än att ge människor eller grupper skuld. Man tänker också över möjliga konsekvenser av olika alternativa handlingsvägar och tar hänsyn till möjliga kostnader, som brukar bli större om man använder sig av våld – större åtminstone på lång sikt.

Man sätter sig in i den andra partens *perspektiv och referensramar* och försöker få tillgång till sin empati. Det gör man bäst om man *bearbetar egna negativa känslor av vrede och hat*. Ett sätt är att tänka på vilka behov man har. Då kan man finna att det ligger känslor av sorg, oro eller besvikelse under, och då kanske man också utifrån detta lättare hittar handlingsvägar som inte trappar upp konflikten. *Aktivt lyssnande* för att höra vad som ligger bakom i känslor och behov hos den andra är ett viktigt verktyg i konflikthantering antingen man är part själv eller medlare. Man lyssnar efter känslor och behov hos både den/de andra och sig själv. Man söker alternativ som inte hotar den andra och man utvärderar de olika alternativa lösningarna och söker en *sk vinna-vinna-lösning* som tillgodoser allas behov. *Så följer man upp*.

Detta fungerar kanske mest tydligt i konflikter på mikronivån, men samma tänkande används på makronivån: Bearbetandet av känslor, lyssnandet och *berättandet utan skuldbeläggning*. Kommunikationen – dialogen – är viktig. Man försöker ta den andras perspektiv och man söker *alternativa, kreativa lösningar*. Man söker efter *underliggande intressen och behov* och skiljer dem från positioner, det parterna först säger att de vill uppnå. *Man hotar inte men försöker förstå*.

På hemsidan www.tradet.org kan man i avhandlingen (utlagd i sin helhet) "*Violence Prevention and Conflict Resolution*" kap. 8 se tabellen där paradigmen jämförs med varandra. Kap. 7 visar på samband mellan mikro- och makronivåerna. I den svenska versionen, "*Lära leva samman*", är det kap. 7 som innehåller jämförelsen mellan paradigmen. Även det kapitlet kan man läsa på hemsidan.

De senaste decennierna har väldigt mycket kunskap om konflikters dynamik och konstruktiva hantering samlats och spridits. Ändå återstår mycket för att ett verkligt para-

digmskifte både lokalt och globalt ska ske. Utbildning och träning kan ges till barn, föräldrar, vuxna i alla åldrar, lärare, ledare, tjänstemän, politiker; ja, alla! Bl. a. lärarutbildningen (inkl. utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger) behöver i ökad utsträckning ta in detta. Föräldrautbildning är ett annat angeläget område. Mycket ligger i vågskålen!

Lärare för Fred har en hemsida, www.larareforfred.se som bl a innehåller redskap för undervisning i konstruktiv konflikthantering.